
GAINING OF THE RIGHT OF OWNERSHIP ORIGINALLY IN OUR SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Shemsije Demiri

International University of Struga, Republic of Macedonia, sh.demiri@eust.edu.mk

Rudina Kaja

International University of Struga, Republic of Macedonia, r.sela@eust.edu.mk

Abstract: In the theory of civil law in general, but also in the theory of civil law in the Republic of Macedonia, we encounter two ways of acquiring ownership, the derivative, when the property right derives from a former official and the original (original) the right of ownership which is not acquired by an earlier official but is based on any of the legal facts that are expressly foreseen in the positive laws as way of acquiring ownership.

Although this division does not have any impact on the content of the acquired property right, since there are known which are the rights of the owner of the property right without taking into consideration the way we gain it, the differences in the legal titles for the acquisition of the right of ownership have essential differences in two ways. When talking about legal titles for acquiring ownership originally in the Republic of Macedonia's Legal System, it is important to note that most of the legal titles for acquiring ownership originally are incorporated, which are also recognized in other legal systems such as: ownership through statutory limitation for movable and immovable items; union of items; mixing items; processing; acquisition of ownership in movable property without owner; finding treasure; the creation of a new object, the acquisition of ownership due to the renunciation of ownership; etc.

Legal titles for gaining the right of ownership originally are extensively treated by the legal systems of European countries, being an inseparable part of contemporary legal systems. Originally, we are familiar with the means of gaining ownership since the Roman law to follow up with their involvement in European legal systems, part of which is also Macedonia. When talking about legal titles for gaining ownership originally, we mainly consider the acquisition of ownership through statutory limitation on movable and immovable items; union of items; mixing items; processing; acquisition of ownership in movable property without owner; finding treasure; the creation of a new object, the acquisition of ownership due to the renunciation of ownership; etc. The fact that the right of ownership in these cases is not obtained on the basis of a legal work through which the right is transferred from the previous holder to the new owner of the property right, but the right is acquired on the basis of the facts determined by law or ex lege, makes such a way of gaining ownership as original one.

Keywords: gaining ownership, differences in legal titles, prediction, finding treasure, creating a new item etc.

HYRJJE

Në teorinë e së drejtës civile në përgjithësi, por edhe në teorinë e së drejtës civile në Republikën e Maqedonisë hasim dy mënyra të fitimit të pronësisë, atë derivateve, kur e drejta e pronësisë rrjedh nga një titullar i mëparshëm dhe atë origjinare (origjinale) kur e drejta e pronësisë nuk fitohet nga një titullar i mëparshëm por duke u bazuar në ndonjë nga faktet juridike të cilat janë paraparë shprehimisht me ligjet pozitive si mënyra për fitimin e pronësisë. Ndonëse kjo ndarje nuk ka ndonjë ndikim në përmbajtjen e të drejtës së pronësisë që fitohet, pasi dihet cilat janë të drejtat e titullarit të të drejtës së pronësisë pa marra parasysh mënyrën e fitimit të saj, dallimet në titujt juridik për fitimin të drejtës së pronësisë kanë dallime esenciale në këto dy mënyra. Kur flasim për titujt juridik për fitimin e pronësisë në mënyrë origjinare në Sistemin Juridik të Republikës së Maqedonisë është me rëndësi të theksohet që janë inkorporuar shumica e titujve juridik për fitimin e pronësisë në mënyrë origjinare të cilat njihen edhe në sistemet tjera juridike si: fitimi i pronësisë përmes parashkrimit për sendet e luajtshme dhe të paluajtshme; bashkimin e sendeve; përzierjen e sendeve; përpunimin; fitimin e pronësisë në sendet e luajtshme pa pronar; gjetjen e thesarit; krijimi i sendit të ri, fitimi i pronësisë për shkak të heqjes dorë nga pronësia; etj.

1. MËNYRA ORIGJENARE E FITIMIT TË PRONËSISË

Mënyra origjinare për fitim të pronësisë nënkupton fitimin e pronësisë së sendit për herë të parë. Kjo mund të jetë ose pronë dhe pronësi e fituar plotësisht për herë të parë ose, mund të jetë send të cilin tashmë e posedon dikush por me këtë rast fiton të drejtën mbi të, apo kur mbi sendin fitohet pushteti faktik, pavarësisht nëse kjo mund të jetë bërë me veprim të njëanshëm ose jo²⁹⁹. E drejta e pronësisë nuk fitohet nga ndonjë paraardhës, por nga ndonjë fakt tjetër

²⁹⁹Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Neni 173.

juridik, kryesisht në bazë të ligjit³⁰⁰. Këtu, nuk ekziston ndonjë lidhje juridike ndërmjet një pronari të mëparshëm dhe fituesit të tanishëm të pronësisë. Nuk kemi të bëjmë me transferim të të drejtave pronësore, por mund të thuhet që fituesi i kësaj të drejte e krijon titullin pronësor i cili pranohet si i tillë nga ligji. Si mënyra më kryesore të fitimit të së drejtës së pronësisë në bazë të ligjit, që do të përkonin me mënyrën origjinare të fitimit të pronësisë, Ligji i Maqedonisë përmend: fitimin me krijim të sendit të ri, me përzierje dhe bashkim, me ndërtim në tokë ndërtimi, me parashkrim fitues, me ndarje të fryteve, me fitim të pronësisë nga jopronari, me okupim, me shtim dhe akumulim, me ndërrim të shtratit të lumit dhe krijim të ishullit, dhe raste të tjera të përcaktuara me ligj³⁰¹. Mënyrat e përmendura në Kodin Civil të Shqipërisë, i cili nuk përjashton edhe mënyra të tjera, janë: fitimi i pronësisë me kontratë, me trashëgim (si mënyra derivative), kurse mënyra të tjera janë: fitimi me mirëbesim i sendeve të luajtshme, parashkrimi fitues, bashkimi dhe përzierja, përpunimi, fitimi i pronësisë mbi sendet e humbura ose të gjetura si dhe mbi sendet pa zot, pushtimi, shpronësimi, etj³⁰². Ligji i Kosovës përmend: fitimin me parashkrim, fitimin e frutave, bashkimin, përzierjen, përpunimin, fitimin e pronësisë në sende të luajtshme pa pronarë (gjetja e sendit, gjetja e thesarit), etj³⁰³.

1.1. PARASHKRIMI (USUCAPIO)

Usucapio, në të vërtetë do të thotë përvetësim i pronësisë së diçkaje përderisa ajo posedohet për një kohë më të gjatë, por me kufizime për gjëra dhe prona të caktuara. Me këtë mënyrë, edhe në të kaluarën, edhe tani, kërkohet fitimi i së drejtës së pronësisë mbi një send nëpërmjet të posedimit, ku poseduesi (uzukapiënt) duhet ta ketë fituar posedimin me mirëbesim. Koha në dispozicion për posedim i jep poseduesit të drejta të caktuara për mënyrën e kërkimit dhe në fund, fitimit të pronësisë me parashkrimin fitues. Kjo, në të drejtën romake ishte edhe metoda e vetme private e ius civile, për dallim nga mancipatio dhe in iure cessio të cilat ishin metoda ekzistuese publike për fitim të pronësisë³⁰⁴. Me të është intervenuar edhe në rast të transferimit të gabuar, p.sh. res mancipi me traditio që ofronte mundësinë e fitimit të së drejtës pronësore me parashkrim fitues³⁰⁵, ose në qoftë se transferuesi nuk e posedonte titullin e duhur të sendit që transferonte, apo nuk ishte aspak pronar i tij. Usucapio edhe pezullohej në rastin e gjërave të vjedhura të cilat nuk i ishin kthyer pronarit të vërtetë. Në qoftë se, ndonjë gjë ishte e vjedhur ose e përvetësuar me anë të forcës, për të nuk vlente usucapio. Si kushte të tjera mund të llogariten: vijueshmëria e posedimit të sendit për një periudhë të nevojshme kohore; sendi duhet të jetë marrë apo fituar me mirëbesim dhe in iusta causa; sendi në fjalë duhet që t'ia plotësojë kushtet e nevojshme dhe të mos ketë kurrfarë pengese për t'u bërë pronë e atij i cili e kërkon pronësinë; etj. Parashkrimi (praescriptio) në kohën romake mund t'u vinte në ndihmë edhe rajoneve provinciale që qytetarët të mund të fitonin pronësinë mbi tokat, madje ndihmonte edhe shtetas të huaj, joromakë për të fituar pronësi mbi sendet e tyre të luajtshme. Forma fillestare e mbrojtjes u iniciua dhe u përdor nga poseduesit provincialë të tokave kundër pretendimeve të poseduesve fillestarë të tyre dhe për raste të sendeve të luajtshme të të huajve³⁰⁶.

Periudha e nevojshme (longi temporis praescriptio)³⁰⁷, sipas së drejtës romake kërkonte dhjetë vjet posedim të pandërprerë për sendin apo tokën në mënyrë që të mund të kërkohet dhe fitohet pronësia mbi të, atëherë kur të dy palët jetonin në të njëjtën provincë dhe njëzet vjet, kur ato jetonin në vende të ndryshme³⁰⁸. Madje, kishte edhe raste kur kërkohet pronësia pa i plotësuar të gjitha kushtet e nevojshme, me ç'rast periudha e parashkrimit duhej të zgjaste

³⁰⁰ Aliu, Abdulla, E drejta sendore (Pronësia), Prishtinë 2006, f. 111.

³⁰¹ Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Neni 113.

³⁰² Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë, Fitimi dhe humbja e pronësisë, 1994/1999/2001/2012.

³⁰³ Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Kosovës, 2009.

³⁰⁴ Para Ligjit të XII Tablove, E drejta private përbënte të Drejtën civile romake të aplikueshme vetëm për qytetarët romakë, ishte e pazhvilluar dhe më shumë kishte të bënte me formalizmin, simbolizmin dhe anën shpirtërore, se sa me praktikimin e rregullave të njehsuara, të një legjislatore të fiksuar, për të drejta të fiksuara.

³⁰⁵ Halimi, Musli, Marrëdhëniet juridiko-civile në Ligjin e XII tabelave, Tetovë 2006, f. 196.

³⁰⁶ Mousourakis, George, Fundamentals of Roman Private Law, Springer 2012 (eBook), f. 137.

³⁰⁷ I ashtuquajturi institucion juridik Longi temporis praescriptio kishte për qëllim të mbronte punuesit afatgjatë të tokës kundër zotëruesve të cilët "sine interpellatione" e duronin gjendjen e krijuar. Kjo dallonte esencialisht nga parashkrimi fitues me atë që pasojë juridike kishte vjetërsimin: padia e pronarit refuzohej kur poseduesi i paditur i kundërshtonte duke thënë se është në posedim për aq kohë sa ishte e parashikuar në rastin konkret. Derisa parashkrimi fitues ishte mënyrë e fitimit të pronësisë, longi temporis praescriptio shuante mundësinë e pronarit që t'ia dilte me padinë pronësore, nëse poseduesi e kundërshtonte. Puhan, Ivo, E drejta romake, Prishtinë 1989, f. 239.

³⁰⁸ Mousourakis, George, Fundamentals of Roman Private Law, Springer 2012 (eBook), f. 137.

tridhjetë vjet, por vetëm për posedimin me mirëbesim. E drejta e Justinianit, për dallim nga ajo romake, i bashkoi mënyrat e parashkrimit, duke caktuar një periudhë trevjeçare të posedimit me parashkrim për sendet e luajtshme dhe atë dhjetëvjeçare për ato të paluajtshmet, me mundësi që ky afat të dyfishohej atëherë kur palët nuk ishin banorë të të njëjtit rajon³⁰⁹. Metoda e parashkrimit fitues, veçmas në kohën e Ligjit të XII tablove shfrytëzohej si mjet për “riparimin” e punëve juridike me të meta juridike³¹⁰, me përjashtim të pronave dhe objekteve të caktuara, kryesisht me interes të përgjithshëm publik. Periudha e parashkrimit nënkupton mundësinë e fitimit të pronësisë nëpërmjet të posedimit nga ana e jopronarit, me kusht që rezultati përfundimtar të jetë fitimi i së drejtës së pronësisë³¹¹. Përveç posedimit të pandërprerë, parakushte të tjera mund të jenë edhe origjina e sendit, mënyra e arritjes deri te posedimi, apo edhe veprime të tjera të palejuara. Ka pasur edhe ndryshim të kushteve dhe kërkesave për arritjen e një gjëje të këtyllë në periudha dhe regjime të ndryshme për pasuri të tundshme dhe të patundshme por, baza se si të arrihet deri te pronësia legjitime, ka qenë kryesisht e njëjtë. Po ashtu, ekzistojnë edhe paqartësi të shumta ndërmjet metodave të caktuara të cilat mund të jenë të ngjashme dhe të ngatërrohen me njëra-tjetrën. Në praksën moderne të transferimit të pronësisë, gjërat e përvetësuara apo poseduara në mënyrë jo të drejtë dhe të paligjshme, si p.sh. gjërat e vjedhura, të marra me forcë, apo thjesht thënë, gjërat e poseduara me keqbesim nuk mund ta kalojnë procedurën e parashkrimit dhe rrjedhimisht, pronësia mbi to nuk mund të fitohet, të paktën jo me këtë mënyrë dhe këtë gjendje të posedimit. Në raste të këtylla, barra e vërtetimit të kontestit i lihet kërkuesit të sendit, i cili duhet të dëshmojë se kjo pronë nuk i përket poseduesit, jo në mënyrën si ai mundohet ta përvetësojë atë. Në qoftë se ndodh që ky send të mbetet pa pronar, atëherë për të mund të vlejë edhe usucapio. Edhe në Ligjin e Kosovës, theksi gjithmonë vihet mbi posedimin me mirëbesim, në kombinim me përfundimin e periudhës së pandërprerë dhjetëvjeçare të posedimit për një send të luajtshëm, dhe njëzet vjet për patundshmëritë, apo vetëm dhjetë vjet, në qoftë se poseduesi është i regjistruar në kadastër, si posedues pronësor³¹². Sipas Ligjit të Maqedonisë, poseduesi i ligjshëm me mirëbesim i sendit të luajtshëm, pronar i të cilit është dikush tjetër, mund ta fitojë të drejtën e pronësisë me kalimin e periudhës trevjeçare, kurse për sendin e paluajtshëm, pas periudhës dhjetëvjeçare. Nga ana tjetër, poseduesi me mirëbesim i sendit të luajtshëm, mund ta fitojë të drejtën e pronësisë pas kalimit të periudhës dhjetëvjeçare, kurse ai i sendit të paluajtshëm, pas periudhës njëzetvjeçare. Periudha e parashkrimit fillon të llogaritet nga dita e marrjes në posedim të sendit, kurse përfundon pas kalimit të ditës së fundit të periudhës së paraparë për këtë posedim³¹³.

1.2. OKUPIMI (OCCUPATIO)

Si një nga mënyrat më të vjetra, kjo mënyrë e fitimit të pronësisë mund të vlejë për sende të cilat nuk kanë pasur më parë pronarë apo që janë braktisur, si, kafshë të egra, zogj e peshq, mallra të braktisur, çdo gjë tjetër e cila mund të pronësohet për herë të parë apo që nuk e ka një status të tillë tashmë. Nga vetë fjala okupim, ai mund të llogaritet si pushtim apo përvetësim i ligjshëm i ndonjë sendi fizik pa të zot, që është në dispozicion dhe me synim fitimin e pronësisë mbi të³¹⁴. Pa hyrë në shumë detaje të legjislacionit i cili e rregullon qarkullimin e mallrave dhe detyrimet tjera, duhet pasur parasysh statusin konkret të sendit në fjalë të poseduar nga dikush i cili kërkon fitimin e pronësisë mbi të. Në qoftë se ligji nuk e përcakton ndryshe, poseduesi që ka për qëllim fitimin e pronësisë, mund ta fitojë atë³¹⁵. Këtu, nuk mund të bëhet fjalë për sende të vjedhura apo detyrim me forcë; posedimi duhet të jetë me mirëbesim, në mënyrë që arritja deri te pronësia ta ketë lidhjen logjike, e prona që po transferohet të mos i përkasë dikujt tjetër, që do të thotë se ajo duhet të jetë në dispozicion në mënyrën e duhur që të mund të pronësohet dhe të mos ketë aspak dyshim dhe hamendje për posedim apo pretendim të tillë nga ana e dikujt tjetër, apo nga pronari paraprak. Nuk mund të kërkohet pronësi mbi sende të cilat i takojnë shtetit³¹⁶. Ato mund të jenë sende të luajtshme të cilat me ligj të veçantë mund t’i takojnë vetëm shtetit apo njësisë së vetëqeverisjes lokale; gjithnjë sipas Ligjit të Republikës së Maqedonisë. Pas marrjes së informacioneve të hollësishme lidhur me sendin dhe pas vërtetimit se i plotëson kushtet e duhura që të mund të pronësohet, duke iu nënshtruar periudhës së nevojshme të parashkrimit,

³⁰⁹ Lee, Robert Warden, *An Introduction to Roman-Dutch Law* (Fourth Edition), 1946, f. 146.

³¹⁰ Halimi, Musli, *Marrëdhëniet juridiko-civile në Ligjin e XII tabelave*, Tetovë 2006, f. 196.

³¹¹ Shehu, Avni, *Pronësia*, Tiranë 2006, f. 64. (Autori në fjalë, si dhe autorë të tjerë të përmendur të Republikës së Shqipërisë, bazohen edhe në Kodin Civil të Republikës së Shqipërisë, gjë e cila përkon me karakterin krahasues të legjislacioneve dhe autorëve përkatës të drejtësisë, konsultuar për këtë punim.

³¹² Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Kosovës, 2009, Nenet 28 dhe 40.

³¹³ Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Nenet 124, 125.

³¹⁴ Lee, Robert Warden, *An Introduction to Roman-Dutch Law* (Fourth Edition), 1946, f. 135.

³¹⁵ Ligji mbi marrëdhëniet themelore juridike-pronësore i RSFJ-së, Beograd 1980, Neni 32.

³¹⁶ Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Neni 133.

poseduesi mund ta përmbyllë pretendimin e tij dhe të bëhet posedues pronar. Kjo mënyrë e fitimit të pronësisë vlen vetëm për pasuritë e luajtshme.

1.3. BASHKIMI DHE PËRZIERJA (ACCESSIO)

Nëpërmjet të kësaj mënyre të fitimit të pronësisë mund të arrihet deri te pronësia e diçkaje me të zot ose pa të zot të mëparshëm, përdërisa ajo është në ndonjë mënyrë e lidhur me diçka tjetër dhe për pronar ka dikë tjetër. Si një nocion i së drejtës së dikurshme romake mbi pronën, accessio ka të bëjë me dy gjëra, nga të cilat njëra ndodh ta formësojë apo zmadhojë tjetrën, ose t'ri ngjitet tjetrës në mënyrë të tillë që të mos krijohet hamendje për përkatësi të veçantë të saj dhe plotësim apo rikrijim të saj, ashtu sikurse ka qenë më parë. Në të vërtetë, përzierja duhet të formojë një send, objekt të ri, të cilit duhet t'ri përcaktohet pronari³¹⁷, me marrëveshje të palëve ose me rrugë gjyqësore, e në veçanti në qoftë se ky objekt është i paluajtshëm dhe duhet t'ri mbetet njëerës nga pronat. Mund të flitet për fenomene të natyrës të formësuara për një kohë më të gjatë, për të cilat nuk mund të përcaktohet momenti dhe sasia e shtimit apo plotësimit të një mase që tashmë është pjesë përbërëse e një prone të caktuar. Pra, më e kuptueshmja e këtij rasti do të ishte sikur të kishim objektin kryesor, me pronarin e vet dhe, objekti tjetër do të llogaritej si shtesë apo bashkim mbi të. Pra, kemi fitim të pronësisë me bashkim dhe përzierje, por edhe me përpunim³¹⁸. Specifikat dhe karakteristikat e rasteve të veçanta janë të shumta, në qoftë se ndeshemi me këtë lloj fenomeni por këtu do të ceket specifika që pronari i objektit kryesor bëhet pronar edhe i atij të bashkëngjiturit, duke e kompensuar pronarin e objektit të bashkëngjitur. Kryesisht, vlejnjë rregulla të njëjtë, që nga e drejta romake, ashtu edhe në ligjet të cilat interpretohen këtu, si ai i Maqedonisë, Shqipërisë dhe Kosovës, por edhe të tjerë. Në qoftë se, ndodh bashkimi i sendeve apo pronave të pronarëve të ndryshëm, atëherë mund të vijë deri te krijimi i bashkëpronësisë, duke llogaritur pjesëmarrjen në bashkëpronësi në proporcion me pjesët që kanë ekzistuar para se të bashkoheshin, kuptohet në qoftë se ato nuk mund të ndahen pa u dëmtuar dhe në mënyrë proporcionale³¹⁹. Krijimi apo shtimi i pavërejtur mbi një pjesë toke, i njohur ndryshe si aluvion e që nënkupton shkarje të ngadalshme të dheut dhe ngjitje me një pjesë tjetër, përbën shembullin e njohur të fitimit të pronësisë mbi të³²⁰. Kjo do të vrente në veçanti për shtim të tokës pranë brigjeve të lumenjve apo përrenjve, madje në brigje të liqeneve që, me shumë gjasë do t'ri takonte pronarit të bregut të shtuar apo edhe pronarit të rripit ujqor të liqenit apo pellgut. Rast tjetër, kemi avulsionet të cilat përbëjnë shkëputje të dheut si rezultat i vërshimit³²¹. Pjesa e shkëputur e dheut, sipas të gjitha gjasave, do t'ri takonte pronarit të tokës së cilës i është bashkëngjitur dhe i cili duhet ta kompensojë pronarin e pjesës së tokës së humbur³²². Si konkludim i këtij fenomeni, objekti i caktuar i ndeshur apo i krijuar mbi një copë toke, bëhet pjesë përbërëse e saj, përveç në qoftë se është i lëvizshëm dhe mund të mënjanohet në mënyrë të pakontestueshme. Edhe në qoftë se mund të ndodhë një gjë e tillë, pronari i cili e ka humbur atë duhet që ta kthejë brenda një afati njëvjeçar (parashikon Ligji i RM-së)³²³. D.m.th., kemi të bëjmë me objekt dytësor i cili bashkohet me atë kryesor në mënyrë të pandashme.

1.4. UZURPIMI (USURPATIO)

Uzurpimi është mënyrë e shfrytëzuar veçanërisht në të kaluarën, ku vjen në shprehje uzurpimi i tokave shoqërore. Kjo formë e fitimit të pronësisë, në të vërtetë “nuk lejohet” më, ose, në raste të caktuara mund të ndodhin veprime të ngjashme me uzurpimin e që më pastaj prona t'ri transferohet diku me ndonjërin nga mënyrat tjera të fitimit të pronësisë. Një gjë e këtille ka ndodhur edhe te ne kur njerëzit kanë uzurpuar toka të lira të shtetit ku më pas është dhënë edhe pronësia për këta njerëz, uzurpatorë të deriatëhershëm të cilët në mënyrë të gabuar kanë ushtruar një të drejtë të supozuar, por të paqenë. Tani, pronësia nuk mund të fitohet më me anë të uzurpimit dhe kjo mënyrë është legalizuar deri në vitin 1954³²⁴. Si formë tipike e uzurpimit ka qenë dhe mund të ndodhë të jetë zaptimi i paligjshëm i fronit dhe pushtetit në përgjithësi, duke arritur në këtë mënyrë deri te përvetësimi i krejt asaj që i ka takuar titullarit të mëparshëm, madje edhe deri te lënia në trashëgim të pasardhësve të zaptuesit.

1.5. TRANSFORMIMI (SPECIFICATIO)

Edhe me mënyrën e specifikimit ekziston mundësia për fitim të pronësisë, megjithëse mund të vijë deri te shkelja apo cenimi i pronës së tjetërkujt. Zakonisht, mund që në mënyrë të paqëllimshme të arrihet të krijohet një send i ri me material dhe punë, mbi të cilin send mund të kërkohet e drejta e pronësisë. Krijimi i një sendi nga ana e dikujt

³¹⁷Shehu, Avni, Pronësia, Tiranë 2006, f. 67.

³¹⁸Po aty, f. 67.

³¹⁹Po aty.

³²⁰Lee, Robert Warden, An Introduction to Roman-Dutch Law (Fourth Edition), 1946, f. 138.

³²¹Shehu, Avni, Pronësia, Tiranë 2006, f. 69.

³²²Kodi Civil Italian (Il Codice Civile Italiano – Della proprietà), 2000, Neni 944.

³²³Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Neni 129.

³²⁴Aliu, Abdulla, E drejta sendore (Pronësia), Prishtinë 2006, f. 115.

me material dhe punë të tij, i jep atij edhe fitimin e pronësisë, ndërsa kur në bazë të punës juridike dikush tjetër krijon diçka me material të tjetërkujt, atëherë pronësia i takon pronarit të materialit dhe, në qoftë se me material të huaj dikush krijon një send të ri, atëherë pronësia i takon përpunuesit, në qoftë se vlera e punës është më e madhe se e materialit dhe në qoftë se ai është me mirëbesim³²⁵. Duhet pasur parasysh vlerën e punës dhe të materialit, varësisht se cila e tejkalon tjetrën, ajo edhe duhet ta përcaktojë pronarin i cili duhet ta kompensojë tjetrin për punën ose për materialin. Në këtë rast, në qoftë se vlera e sendit të krijuar është më e madhe se ajo e materialit të tjetërkujt, atëherë ai send duhet t'i takojë përpunuesit të tij, dhe e kundërta në qoftë se vlera e materialit është më e madhe, atëherë sendi i takon pronarit të materialit. Por kjo vlen vetëm në qoftë se përpunuesi është me mirëbesim, në qoftë se jo, atëherë ai nuk mund të bëhet pronar në këtë mënyrë, por vetëm mund të marrë kompensim për punën e tij³²⁶. Në qoftë se, vlera e materialit është e barabartë me punën e tjetërkujt, atëherë mund të krijohet bashkëpronësi e palëve³²⁷. Kodi Civil Italian, p.sh., pronësinë ia jep atij i cili ka krijuar diçka me material të huaj, me ç'rast ai duhet që ta kompensojë vlerën e materialit dhe, në qoftë se sasia e materialit e tejkalon në masë të konsiderueshme vlerën e punës, atëherë pronësia e sendit të krijuar i takon pronarit të materialit³²⁸. Në të gjitha këto raste, për t'u pranuar fitimi i titullit pronësor duhet që organi gjyqësor të vendosë mbi arsyeshmërinë e punës dhe shfrytëzimin e materialit në kombinim me veprimin me mirëbesim dhe pa keqdashje të përpunuesit, që në shumë raste mund të nënkuptojë transformimin e sendit në fjalë në një send të ri të përpunuar. Në mënyrë më tipike, do të vinte në shprehje pranimi i veprës ose materialit të dikujt po qe se e para do ta tejkalonte të dytën në masë të madhe, dhe e kundërta.

2. HUMBJA E SË DREJTËS SË PRONËSISË

Çdo kalim pronësie tek dikush tjetër nënkupton edhe shuarje të saj për pronarin paraprak, madje mund të kemi edhe humbje të saj përgjithmonë. Vet periudha e gjatë e mbajtjes nga ana e poseduesit mund të imponojë disa të drejta në favor të tij, duke kufizuar nga ana tjetër pretendimet e një pale të tretë, qoftë edhe pronarin apo poseduesin më të hershëm dhe duke i mundësuar më në fund poseduesit fitimin e pronësisë. Në veçanti, do të ishte mjaft i dobishëm parashkrimi me qëllim të veçantë të fitimit të pronësisë, i cili do të mund të kufizonte pretendimet e pronarit qoftë edhe për shkak të mosparaqitjes së një kërkesë të tillë në një kohë më të hershme para se kjo gjë të llogaritet e vjetërsuar. Mund të llogariten më shumë mënyra të humbjes së të drejtës së pronësisë mbi ndonjë send a pronë personale pikërisht me kushtet juridike të cilat parashikohen për arritje deri te pronësia ligjore e pakontestueshme e cila për ndonjë arsye a ndodhi natyrore, me vullnet ose jo të pronarit apo vendim të organeve shtetërore, më në fund mund të shuhet si e drejtë pronësore³²⁹. Mënyrat e fitimit të pronësisë janë njëkohësisht edhe mënyra të humbjes së pronësisë për pronarin e mëparshëm³³⁰. Diçka mund të braktiset me vullnet të lirë të dikujt, me ç'rast dikush tjetër apo shteti mund të arrijë të fitojë pronësi mbi këtë send. Kjo ndodh edhe atëherë kur diçka kalon në pronësi shtetërore në çfarëdo mënyre të lejuar, duke u llogaritur tashmë si pronësi e humbur apo e shuar për pronarin e deritanishëm. Pra, në masë të madhe vjen në shprehje kalimi i saj te një titullar i ri, e humbur për atë të vjetrin. Ekzistojnë mënyra të ndryshme, gjithmonë në suaza të ligjit dhe të së lejuarës kur dikush me vullnet ose pa të, e humb të drejtën e pronësisë mbi një send apo edhe me shkatërrim të tërësishëm, pra me mosekzistimin e mëtutjeshëm të tij humbet qenia e tij juridike. Mosekzistimi i mëtutjeshëm i një sendi, shkatërrimi i tërësishëm i një pronësie, duke u shuar jeta juridike për të, nënkupton humbjen absolute të së drejtës së pronësisë, ndërsa vetëm ndërrimi i pronarëve quhet humbje relative, ngaqë me këtë rast, pronësia humbet vetëm për pronarin paraprak³³¹.

LITERATURA

- [1] Aliu, Abdulla, E drejta sendore (Pronësia), Prishtinë 2006,
- [2] Halimi, Musli, Marrëdhëniet juridiko-civile në Ligjin e XII tabelave, Tetovë 2006,
- [3] Shehu, Avni, Pronësia, Tiranë 2006,
- [4] Mandro, Arta, E drejta romake, Tiranë 2007,
- [5] Gavella, Nikola, Stvarno pravo, Zagreb 2007,
- [6] Puhan, Ivo, E drejta romake, Prishtinë 1989,

³²⁵Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Neni 114.

³²⁶Shehu, Avni, Pronësia, Tiranë 2006, f. 72.

³²⁷Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010, Neni 114. /

Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Kosovës, 2009, Neni 29.

³²⁸Kodi Civil Italian (Il Codice Civile Italiano – Della proprietà), 2000, Neni 940.

³²⁹Mandro, Arta, E drejta romake, Tiranë 2007, f. 286.

³³⁰Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë, 1994/1999/2001/2012, Neni 191.

³³¹Gavella, Nikola, Stvarno pravo, Zagreb 2007, f. 319.

-
- [7] Dodaj, Marjan, E drejta civile (Pjesa e II-të – Sendet), Prizren/Kosovë (2007/036),
- [8] Lee, Robert Warden, An Introduction to Roman-Dutch Law (Fourth Edition), 1946,
- [9] Herbert Hausmaninger and Richard Gamauf, A Casebook on Roman Property Law (Acquiring Ownership and Loosing Ownership), 10th Edition, Wien 2003,
- [10] Mousourakis, George, Fundamentals of Roman Private Law, Springer 2012 (eBook),
- [11] Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Maqedonisë, 2001/2008/2009/2010 (Закон за сопственост и други стварни права на Република Македонија),
- [12] Ligji për pronësinë dhe të drejtat tjera sendore i Republikës së Kosovës, 2009,
- [13] Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë, 1994/1999/2001/2012,
- [14] Kodi Civil Francez (French Civil Code – English Translation of 2004),
- [15] Kodi Civil Italian (Il Codice Civile Italiano – Della proprietà), 2000,
- [16] Ligji mbi marrëdhëniet themelore juridike-pronësore i RSFJ-së, Beograd 1980,
- [17] CALIFORNIA LAW REVIEW, Fundamental Concepts of the Roman Law, by: Radin, Max, (<http://www.scholarship.law.berkeley.edu/californialawreview/vol13/iss3/2>).
- [18] Групче, д-р Асен. (1985). Имотно (граѓанско право), втор дел Стварно право: Култура, Скопје.
- [19] Групче, Асен. (1999). Сопственоста според новиот Устав и законодавството со краток осврт на уставно судската практика, Зборник во чест на Евгениј Димитров, Скопје.
- [20] .Групче, д-р Асен. (1983).Имотно (граѓанско право) општ дел, Култура, Скопје. Групче, Асен. (2001). За републиката и општината како два сегмента на државната власт и за нивната сопственост, Скопје.
- [21] Grubišić, M., Nušinović, M., Roje, G.. (2009). Prema učinkovitom upravljanju državnom imovinom, Financijska teorija i praksa 33, Zagreb.
- [22] Георгиевски, Стефан. (1999). Правци на развитокот на граѓанското право во Република Македонија, Правен факултет Скопје, Скопје.
- [23] Gvoic, Ljubivoj, Rakas Smilja, Sociologija. (2009). Megatrend univerzitet. Живковска, Родна. (2006). Општ дел на граѓанското право, Воведни теми, Скопје.
- [24] Живковска, Родна. (2005). Стварно право-Книга I Скопје.
- [25] Јаневски, Арсен и Зороска-Камиловска, Татјана. (2009). Граѓанско процесно право, Парнично право, Скопје: Правен факултет Јустинијан Први. Карл, Маркс. Капитал, Мисла, Скопје.